

Türkler tarafından kısaca tehcir, Ermenilerce ise soykırım olarak adlandırılan, ancak en doğru tanımlaması “Ermeni sevk ve iskânı” olan olayın 100. yılı tüm dünyada Ermenilerce büyük tören ve diğer etkinliklerle anılmıştır.

Bu yıldönümü münasebetiyle yabancı ülkelerde, özellikle ABD ve Fransa’da, şimdiye kadar görülmemiş sayıda kitap ve makale yayınlandığı, ayrıca yine çok sayıda ve çoğu belgesel olmak üzere filmin gösterime girdiği, sergiler açıldığı, konferans ve konserler düzenlendiği görülmüştür.

Bu konuda yeni yayınlanmış kitap ve makalelerin tarafımızdan ayrıntılı incelenmesi olanağı henüz bulunmamış olmakla beraber bunları tanıtan veya tahlil eden yabancı kaynaklardan büyük çoğunluğunun bilinen şablonun dışına çıkmadığı anlaşılmaktadır. Şablon deyimiyle tehcir olayının soykırım olduğundan şüphe duymayan, bu nitelendirmenin tartışılmasını dahi kabul etmeyen, kanıt olarak duyumları, ikinci derecede bazı belgeleri, hala Büyükelçi Morgenthau gibi İstanbul dışına çıkmamış bir kişinin iddialarını esas alan, buna karşın olayların cereyan ettiği Osmanlı İmparatorluğunun resmi belgelerine hemen hiç değinmeyen bir yaklaşımı kastediyoruz.

Soykırım iddialarından başka, Türkiye’nin tehcir edilenlerin mirasçılarına tazminat ödemesi, özel ve tüzel kişilerin ve özellikle kiliselerin mallarının iade edilmesi ve bazen de Türkiye’nin Ermenistan’a toprak vermesi gibi konuların da, daha az olmakla beraber, işlendiği görülmektedir.

Sonuç olarak bu yayınlarda aslında çok gereksinim duyulan, başta soykırım iddiaları olmak üzere, olayların tarihsel ve hukuksal bir analizinin yapılması, tazminat ve malların iadesi gibi taleplerin incelenmesi için de uluslararası hukukun ve ilgili Türk mevzuatının ele alınması uygun olurdu. Ancak bu eserlerde genel olarak bu tür yaklaşımların pek olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan bu dönemde Türkiye’de, Ermeni Sorunu konusunda Türk görüşlerini dile getiren kitapların sayısında geçen yıllara göre bir azalma olduğu görülmektedir. Ancak bunlar arasından konuya ciddi katkı yapmış olanlar da vardır.¹

¹ Misal olmak üzere Altay Cengizer’in “*Adil Hafıza’nın Işığında: Birinci Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğunun Sonu*” kitabıyla, Uluç Gürkan’ın “*Ermeni Katliamı Suçlaması: Yargılama ve Karar*” kitabı gösterilebilir.

Bu arada Diaspora Ermenileri veya yandaşları yabancılar tarafından kaleme alınmış bazı eserlerin son yıllarda Türkçe çevirilerinin yayınlandığı da görülmektedir.

Ermeni sorunu hakkında yabancı ülkelerde yapılan yayınlar ile Türkçeye çevirilmiş olanlar beraber mütalaa edildiği takdirde bunların sayısının Türkiye’de Türk görüşlerini yansıtan eserlerden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durumun zaman içinde Ermeni görüşlerinin Türkiye’de daha iyi bilinmesi ve bazılarınınca da benimsenmesi gibi bir sonuç yaratması mümkündür.

Bu pek de parlak olmayan tablo içinde iki husus gelecek için ümit vaat etmektedir. Birincisi bazı tanınmış yabancı yazarların Ermeni sorunu hakkında, sayıları fazla olmasa da, bazı kitaplar yazmış olmalarıdır.² İkincisi ise Türkiye’de yirmi civarında üniversitenin 100. yıl münasebetiyle konferans düzenlemiş ve düzenlemekte olduğudur. Bu konferansların kitaplarının, yukarıda değindiğimiz Türkiye’de yayın azlığını bir ölçüde telafi edeceği ümit edilmektedir.

Bu arada Avrasya İncelemeleri Merkezi’nin 30 Nisan 2015 tarihinde Ankara’da “Prospects for Turkish-Armenian Relations” başlığı altında bir Sempozyum düzenlemiş olduğunu ve burada yapılan sunumları içeren bir kitabın yayınlanmak üzere bulunduğunu bildirmek isteriz.

Tehcirin 100. yılı münasebetiyle Ermeni sorunu hakkında bilimsel yayın yapmak ihtiyacının bilinci içinde Ermeni Araştırmaları Dergisi bu özel sayıyı hazırlamış bulunmaktadır. Daha önce de Review of Armenian Studies dergimizin bu amaçla bir özel sayısı yayınlanmıştır.

Bu sayımızda Ermeni sorununun çeşitli yönlerini inceleyen on yazı yer almaktadır.

Yazarların soyadına sırasına göre yayınlanan bu yazılar hakkında aşağıda, kısa olarak, bazı değerlendirmelerde bulunuyoruz.

Prof. Dr. Seçil Karal Akgün **Amerikan Kaynaklarından Kurtuluş Savaşı Başında Ermenilerle İlgili Gelişmeler** başlığını taşıyan yazısında I. Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletlerinin Anadolu’dan alınacak toprakların da katılmasıyla kurulacak olan Büyük Ermenistan’ı Amerikan Mandası yapmak istedikleri, Başkan Wilson tarafından benimsenen bu projenin Amerikan

2 Yayınlanan eserler arasında şu kitaplar özellikle dikkat çekmektedir: Justin McCarthy, Ömer Turan, Cemalettin Taşkıran: Sasun: *The History of an Armenian Revolt*; Edward J. Erickson. *Ottomans and Armenians - A Study in Counterinsurgency*; Pat Walsh: *The Armenian Insurrection and the Great War*.

Kongresince reddedildiği ve bunun üzere Batılı devletlerin Ermenilere verdikleri desteğin azaldığı anlatılmaktadır. Yazıya 13 adet İngilizce belge eklenmiştir.

Ermeni Meselesinin Genel Bir Değerlendirmesi başlıklı yazısında Prof. Dr. Sina Akşin Ermeni sorunun tarihsel gelişmesi hakkında bazı bilgiler verdikten sonra bu sorunun yeni bir döneme girdiğini, Batı'nın akademik çevrelerinde bu konu hakkında daha dengeli görüşler ileri sürülmesinin zaman içinde kamuoyunu etkileyeceği ve bu durumda Ermeni militanlarının günümüzdeki katı tutumlarından vazgeçmek zorunda kalacakları öngörüsünde bulunmaktadır.

Doç. Dr. Leyla Budak, ülkemizde pek değinilmeyen bir konu olan **Ermenistan'da Medya** sorununu ele almakta ve resmen sansür bulunmamakla beraber, Ermeni medyasının bazı konularda kendi kendine bir tür sansür uyguladığına, diğer yandan medyanın bir kısmında aşırı milliyetçilikten kaynaklanan nefret söyleminin mevcut olduğuna değinmektedir.

Uluç Gürkan **Malta Yargılamaları** başlıklı yazısında bazı Osmanlı mebuslarının “Ermenilere yönelik toplum katliamlar” yapmak suçlamasıyla tutuklanıp Malta'ya gönderilmeleri olayını ele almakta ve bu kişilerin yargılanması için gösterilen çabalara rağmen, yeteri delil olmadığı için mahkemeye çıkarılmadıklarına değinmektedir. Bu olayın iyi bilinmesine karşın çok kez gözden kaçırılan nokta Malta sürgünlerinin yargılanamamasının ortada kişilere atfedilecek bir suç olmadığını, dolayısıyla daha sonraları Ermeni sevk ve iskânını “soykırım” olarak nitelendirmenin anlamı da bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Cemil Hasanlı **Kafkas Cephesinde Ermeni Gönüllü Birlikleri** başlığını taşıyan yazısında Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi'nin ilk defa kullanılan bazı belgelerine dayanarak Ermeni çetelerinin Doğu Anadolu'da yaşayan Müslüman halka karşı işledikleri cinayetleri, etnik temizliği ve yağmanın boyutlarını belirlemektedir. Hasanlı Ermeni çetelerinin yaptıkları bu vahşetin günümüzde unutturulmaya çalışıldığını da, haklı olarak, belirtmektedir.

ABD Ulusal Arşivleri'nden iki görevli 1919 yılında Doğu Anadolu'da bir saha araştırması yapmışlardı. Bu araştırma Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yabancı gözlemciler tarafından yapılan ilk çalışmalardan biri olması bakımından önem taşımıştır. Dr. Brian Johnson, **Amerikalıların Anadolu Gözlemleri: Emory Niles ve Arthur Sutherland'ın 1919 Saha Çalışması Notları** başlığını taşıyan yazısında araştırmaları sonucunda Amerikan Bord arşivinde bulmuş olduğu asıl saha notları hakkında bilgi vermekte ve bu

bölgede mevcut koşullar hakkında genellikle yabancı ülkelerde mevcut kanılarla pek uyuşmayan sonuçlara varan bu raporların neden göz ardı edildiği ve zamanla da unutulduğu hakkında görüşlerini bildirmektedir.

Prof. Dr. Birsen Karaca **Terör Algısının Ve Teröre Karşı Verilen Tepkilerin Değişim Sürecinde Ermeni Terörü** başlıklı yazısında Ermeni terörünü bir bütün olarak görebilmek amacıyla bu terörün karakteristik özelliklerini ve hedeflerini edebiyat biliminin inceleme yöntemleriyle araştırmıştır. Yazıda dünyada teröre karşı ortak tepki gösterilmesi eğilimi artarken Ermeni terörünün genelde direngen olduğu ve ancak koşullara bağlı olarak değişme gösterdiği belirtilmektedir.

Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu başlığını taşıyan uzun yazımızda, Ermenistan'ın 1991 yılında yeniden bağımsızlığını kazanmasından sonra iki ülke ilişkilerinin bir özeti verildikten sonra Protokollerin imzalanmasından 2014 yılı sonuna kadar geçen süre içinde ilişkilerde görülen ve genelde olumsuz olarak nitelendirilebilecek gelişmeler ayrıntılı olarak açıklanmakta ve gelecek için de bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Ermenice dünyada pek bilinen bir dil değildir. Geçen yüzyılda Ermenice bilen Ermeni olmayan kişilerin sayısı günümüzden de azdı. Bu durumun iki sonucu olmuştur. Birincisi, Ermeni kaynaklarına başvurulmadığı için bazı tarihsel olaylar yeterince aydınlatılamamıştır. İkincisi ise militan Ermenilerin, Ermenice az bilindiği için, terör gibi bazı konulara kendi yayın organlarında tepki çekmeyeceği düşüncesiyle rahatlıkla yer vermiş olmalarıdır. Jean-Louis Mattei **Droşak” Gazetesi: Açık Açık Terörizmi Savunan Bir Organ”** başlıklı yazısı, Taşnakların kendi organlarında terör faaliyetlerini açıkça tartıştıklarını göstermektedir.

Pulat Tacar, **Ermenilerin Soykırımı Savını Yadsıyanları Cezalandırmak Veya Türkiye’den Tazminat Almak Amacı İle Yaptıkları Yargı Mücadeleleri** başlıklı yazısında Diaspora Ermenilerinin son yıllarda gerçekleştirmeye çalıştıkları soykırım savını reddedenlerin cezalandırılması, Birinci Dünya Savaşı öncesinde sigorta yaptıran bazı Ermeniler için sigorta şirketlerinden tazminat alınması ve Türkiye’den tazminat istenmesi için yaptıkları hukuksal mücadelenin bir sonuca varmamış olduğunu belirtmektedir. Bu eğilim sürdüğü takdirde Ermenilerin önümüzdeki dönemde Türkiye’ye karşı açmayı planladıkları “hukuk savaşı”nda da başarılı olmalarının zor olacağı görülmektedir.

İyi okumalar dileklerimiz ve saygılarımızla.